

Тульчин був заснований, за історичними мірками, не так уже й давно, у XVII-му столітті. Тоді він називався Нестервар. Після того як містечко перейшло від Калиновських до Потоцьких (а сталося це у першій половині XVIII-го століття), воно отримало сучасну назву. Саме з іменем Потоцьких пов'язаний розквіт Тульчина. У другій половині XVIII століття у подільському містечку зводяться великий та малий палаці, домініканський костел та Успенська церква.

Особливо вражає великий палац Потоцьких — перлина класицизму в Україні (фото 1). За допомогою одноповерхових галерей ця велична споруда з'єднувалася з флігелями, що симетрично стоять обабіч неї. Нині однієї з галерей уже немає, очевидно, її розібрали, а флігелі перебувають у жахливому стані. Реставрація палацового комплексу, що розпочалася у далекому 1975 році, так до цього часу і не завершилася...

Господарем палацу в кінці XVIII - на початку XIX століття був *Станіслав Шенський Потоцький*, відомий своїм палким коханням до *Софії Глявоне* (у першому шлюбі де Вітт), яку він викупив у її чоловіка, Йозефа Вітта, за 2

мільйони польських злотих (шалена сума!) і на честь котрої звелів створити знаменитий уманський парк "Софіївку", який і понині викликає захоплення у відвідувачів.

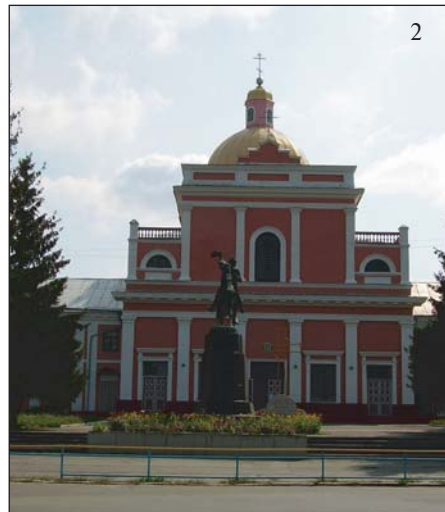
Розкішному тульчинському парку, алеями якого гуляли *Г.О. Потьомкін*, *С.А. Понятовський*, *О.С. Пушкін*, пощастило менше, ніж уманському: у XX-му столітті його було знищено, оже сьогодні можна тільки уявляти собі його пишність.

Навпроти палацового ансамблю височіє масивна споруда колишнього домініканського костелу, нині це православний кафедральний собор Різдва Христового (фото 2). Будівля католицького храму була передана у відання православної церкви вже у 30-х роках XIX століття. У 1874 році собор перебудовувався. Богослужіння в ньому проходили до 1928 року, потім у будівлі було розміщено театр. Під час війни релігійне життя в храмі відновилося, але ненадовго. Собор знову віддали театру, а потім — дитячо-юнацькій спортивній школі. Лише у 1991 році храм нарешті повернули православній громаді. Перед собором стоїть пам'ятник фельдмаршалу *О.В. Суворову*, скульптурну частину якого було віддано за моделлю монумента пол-

ководця, що встановлено в Ізмаїлі (автор *Б.В. Едуарде*).

Якщо трохи піднятися по центральній магістралі міста — вулиці Леніна — то навпроти будівлі загсу (колишнього особняка початку XX ст.) можна побачити ще одне, скромніше, скульптурне зображення визначного російського генералісімуса. За ним розміщений малий палац *Потоцьких* (фото 3), у якому *О.В. Суворов* у 1796-1797 роках писав свою "Науку перемагати". Зараз у колишньому палаці вчать перемагати хвороби тварин: тут розміщено ветеринарний технікум.

Відомий Тульчин і як центр руху декабристів, у місті була управа їх Південного товариства, котре, як відомо, діяло в Україні. Очоловав його *П.І. Пестель* — людина ерудована й амбіційна, він відзначався радикальними поглядами, які знайшли відображення в "Руській правді", — одному з програмних документів декабристів. Будинок, де жив П.І. Пестель, на жаль, не зберігся. Але вцілів дім, зведений приблизно в кінці XVIII століття, у якому, за переказами, збиралися декабристи. Нині в ньому розміщується Тульчинський краєзнавчий музей (фото 4). Неподалік від нього міститься Успенська церква (1789 р.) та її

Приблизно в 15 кілометрах від Тульчина розташоване село Тиманівка, де також писав свою “Науку перемагати” О.В. Суворов. У будинку, в якому він перебував, у 1947 році було створено меморіальний народний музей видатного російського полководця (фото 6). Поруч із ним, на жаль, вже немає бюста генералісімуса і гармат. Чи то вандалі, що полюють за виробами з металу, розтягли їх, чи то їх сховали, щоб не спокушати вандалів. Але факт залишається фактом: самі лише кам'яні постаменти стоять зараз поряд зі старою будівлею.

Все ж, попри певні негативні моменти, що стосуються стану збереження деяких пам'яток, Тульчин і Тиманівку відвідати варто хоча б для того, щоб серед мовчазних свідків історичних подій минулого скласти власне враження про цей куточок подільського краю.

Костянтин Буркут
канд. філ. наук, ст. наук. співр.
НОВ Президії НАН України

восьмигранна дзвіниця (середина XIX ст.) (фото 5), на фасаді якої значно пізніше з'явилася копія образу Божої Матері, що його створив *В.М. Васнецов* для Володимирського собору м. Києва. Саме в цьому храмі вінчався вже згаданий нами *Станіслав Потоцький* зі

своєю третьою дружиною Софією. Дещо віддалік від центру міста, поруч із територією школи-інтернату, є ще один вартий уваги будинок. У ньому в 1908-1921 роках жив видатний український композитор *М.Д. Леонтович*. Зараз тут міститься музей митця.